

ΜΑΤΣΗ ΧΑΤΖΗΛΑΖΑΡΟΥ (1914 - 1987)

η πρώτη Ελληνίδα υπερρεαλίστρια

«Τα ποιήματα που αγαπώ θέλω να τα ζήσω μαζί σου»

Η ποιήτρια Μάτση Χατζηλαζάρου

Η Μάτση (Μαρία - Λουκία) Χατζηλαζάρου του Κλέωνος και της Βιργινίας γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου έφυγε με την οικογένειά της για τη Νότιο Γαλλία και στη συνέχεια για τη Ρώμη. Στην Ελλάδα επέστρεψε το 1919. Δύο χρόνια αργότερα η οικογένεια εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και η Μάτση άρχισε μαθήματα κατ' οίκον, τα οποία σταμάτησαν λίγο αργότερα λόγω της οικονομικής καταστροφής του πατέρα της. Το 1931 παντρεύτηκε τον Καρλ Σούρμαν, βαυαρικής καταγωγής. Ο γάμος της διαλύθηκε πέντε χρόνια αργότερα. Την περίοδο εκείνη εργάστηκε στο κατάστημα Λαϊκές Τέχνες του Καραπάνου. Το 1934 πέθαναν οι γονείς της. Παντρεύτηκε για δεύτερη φορά το 1937, με τον γεωπόνο και αρχιτέκτονα κήπων Σπύρο Τσαούση, από τον οποίο χώρισε ένα χρόνο αργότερα και από το 1939 ως το 1943 ήταν παντρεμένη με τον ποιητή Ανδρέα Εμπειρικό. Συνδέθηκε επίσης με τον ποιητή Ανδρέα Καμπά, τον ανιψιό του Πάμπλο Πικάσο Χαβιέρ Βιλατό (από το 1946 ως το 1954, περίοδο κατά την οποία έζησε στο Παρίσι με υποτροφία του Γαλλικού Ινστιτούτου) και τον Κορνήλιο Καστοριάδη (1957-1958). Το 1958 επέστρεψε στην Αθήνα και ως το 1964 εργάστηκε στον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού. Στη συνέχεια επέστρεψε στο Παρίσι, όπου δούλεψε στο εκεί κατάστημα του οίκου Βαράγκη. Από το 1973 και ως το τέλος της ζωής της έζησε στην Αθήνα και εργάστηκε στην υπηρεσία δημοσίων σχέσεων της Εμπορικής Τράπεζας. Στη λογοτεχνία πρωτοεμφανίστηκε το 1944 με την ποιητική συλλογή *Μάης, Ιούνης και Νοέμβρης* με το ψευδώνυμο Μάτση Ανδρέου. Το σύνολο του γραπτού έργου της περιλαμβάνει τέσσερις ποιητικές συλλογές και δημοσιεύσεις σε λογοτεχνικά περιοδικά.

(Τα στοιχεία αντλήθηκαν από το δημοσίευμα «Μάτση Χατζηλαζάρου. Χρονολόγιο», περιοδικό *Αντί*, τ.351, 17/7/1987, σ.34.)

Εργογραφία

Μάης, Ιούνης και Νοέμβρης, Αθήνα, Ίκαρος, 1944.

Κρυφοχώρι, εκδόσεις Τετράδιο, Αθήνα, 1951

Έρωσ Μελαχρινός, Αθήνα, Ίκαρος, 1979.

7Χ3.Εφτά γραφτά στα ελληνικά, τυπογραφείο Κείμενα, Αθήνα 1984

Το δίχως άλλο - Αντίστροφη Αφιέρωση - Dédicace à rebours, Κείμενα, Αθήνα, 1985.

Ποιήματα 1944-1985, Ίκαρος, Αθήνα, 1989 (συγκεντρωτική έκδοση)

Ενδεικτική βιβλιογραφία

(2013) Χατζηλαζάρου Μάτση, 1914-1987, *Γράμματα από το Παρίσι στον Ανδρέα*

Εμπειρικό (1946-1947), Άγρα [επιμέλεια Χρήστου Δανιήλ]

(2011) Δανιήλ Χρήστος ...*Ιούς, Μανιούς, ίως και Aquia Marina. Μάτση Χατζηλαζάρου, η πρώτη Ελληνίδα υπερρεαλίστρια*, εκδόσεις Τόπος

(1989) Φραντζή Αντεια *Ερωτικές μεταμορφώσεις. Αντίδωρο στη Μάτση Χατζηλαζάρου*, Πολύτυπο, Αθήνα

(1987) *Αντί*, τεύχος 351, σ.σ. 34-46 **αφιερωματικό τεύχος** του περιοδικού, ένα μόλις μήνα μετά το θάνατο της ποιήτριας με συνεργασίες των: Φραγκίσκη Αρπατζοπούλου, Δ.Ι. Αντωνίου, Έκτορα Κακναβάτου, Βάσιας Καραγιάννη-Καραμπελιά, Αλέξανδρου Ξύδη, Γεωργίας Παπαγεωργίου, Αντειας Φραντζή και Μάνου Χατζιδάκι.

(1979) Ξύδης Αλέξανδρος "*Πρόλογος*" στο *Μάτση Χατζηλαζάρου, Έρωσ Μελαχρινός*, Ίκαρος, Αθήνα

(1944) Ανδρέας Καραντώνης "*Μάτσης Ανδρέου: Μάης, Ιούνης και Νοέμβρης*", *Νέα Γράμματα*, τεύχος4, σ.σ. 321-322.

Μάτση, η βιοματική...

«...η Μάτση Χατζηλαζάρου υπήρξε η πρώτη Ελληνίδα ποιήτρια που συνέθεσε ποιήματα ακολουθώντας το νεωτερικό ποιητικό κλίμα που εισήγαγε στη χώρα μας η Γενιά του Τριάντα. Έχοντας μια οικογενειακή ιστορία που εντυπωσιάζει, έχοντας μια προσωπική ζωή εντονότατη από τα πρώτα χρόνια της εφηβείας της, καταφεύγει στην ψυχανάλυση και συναντιέται με τον Ανδρέα Εμπειρικό. Πρώτη σύζυγος του Εμπειρικού μαθητεύει στον υπερρεαλισμό και αποτελεί δυναμικό κομμάτι της ομάδας των πρωτοπόρων καλλιτεχνών που συσπειρώθηκαν γύρω από αυτόν την περίοδο της Κατοχής. Κάνοντας πράξη την ελευθερία έκφρασης που ευαγγελίζεται ο υπερρεαλισμός και υιοθετώντας τη συνειρμική γραφή, καταθέτει τον δικό της έντονα προσωπικό, ιδιότυπο ποιητικό λόγο, μεταυπερρεαλιστικό, όπως η ίδια τον χαρακτηρίζει.

Η πρώτη της ποιητική κατάθεση είναι η πρώτη ποίηση γραμμένη από γυναίκα στη νεοελληνική γλώσσα που με τόση ελευθερία, αμεσότητα και βιοματικότητα συζητά τα του έρωτα και της ζωής, χωρίς ενοχές, χωρίς αναστολές, χωρίς περιστροφές αλλά και χωρίς εκχυδαϊσμούς και περιττές προκλήσεις. Μια λυρική, εν τέλει, ποίηση που, απευθυνόμενη με τρόπο ολοκληρωτικό και απόλυτο σε δεύτερο πρόσωπο, σ' αυτό με το οποίο πραγματώνεται ο έρωτας, απευθύνεται με τρόπο καθολικό στον καθένα μας. Μια ποίηση καθολική των αισθήσεων που απαιτεί την ενεργή συμμετοχή των αναγνωστών της, κινητοποιεί και τις δικές τους αισθήσεις και ανακαλεί ανάλογες μνήμες.»

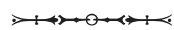
Χρήστος Δανιήλ ...*Ιούς, Μανιούς ίως και Aquia Marina*, εκδόσεις Τόπος, 2011

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- * Χαιρετισμός Δημάρχου Καλαμάτας κ. **Παναγιώτη Νίκα**.
- * **Απονομή Βραβείου ποίησης "Μαρία Πολυδούρη 2013"**.
Εισηγείται και παρουσιάζει η κ. **Μαρία Τσαγκαράκη**, πρόεδρος του Συνδέσμου Φιλολόγων Μεσσηνίας.
- * Οι βραβευμένες ποιήτριες **Δήμητρα Αγγέλου** και **Ελένη Κοφτερού** διαβάζουν ποιήματά τους.
- * Προβολή οπτικοακουστικού υλικού για τη Μάτση Χατζηλαζάρου.
- * **Σταύρος Τσαγκαράκης**, φιλόλογος - συγγραφέας
«Μάτση Χατζηλαζάρου: η πρώτη Ελληνίδα υπερρεαλίστρια»
(ερωτική και γήινη, βιοματική, Μάτση των ονείρων)
- * *«Αντίστροφη Αφιέρωση»*, 1985
το τελευταίο ποίημα της Μάτσης (για τον Ανδρέα Εμπειρικό) διαβάζει η Μαρία Τσαγκαράκη.

ΜΟΥΣΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

- * Ο Μουσικός Όμιλος **ΟΡΦΕΥΣ** συμμετέχει φιλικά και τιμά τα «ΣΤ' Πολυδούρεια» με τέσσερα τραγούδια από το μουσικό του ρεπερτόριο.

- * Το πρόγραμμα παρουσιάζει η **Χαρά Νικολακοπούλου**, μέλος του Δ.Σ. του Συνδέσμου Φιλολόγων Μεσσηνίας.
- * Υπεύθυνος οπτικοακουστικού υλικού ο **Γιώργος Σερεμετάκης**, μέλος του Δ.Σ. του Συνδέσμου Φιλολόγων Μεσσηνίας.

Επιμέλεια κειμένων:

Χαρά Νικολακοπούλου, φιλόλογος

Μαρία Τσαγκαράκη, πρόεδρος Συνδέσμου Φιλολόγων Μεσσηνίας

Ευχαριστούμε θερμά όλους, όσοι βοήθησαν στην πραγματοποίηση αυτής της εκδήλωσης.

ΔΗΜΟΣ
ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

ΣΤ' ΠΟΛΥΔΟΥΡΕΙΑ 2014

αφιερωμένα στη **Μάτση Χατζηλαζάρου**
πρώτη Ελληνίδα υπερρεαλίστρια

Φιλική συμμετοχή: «Μουσικός Όμιλος ΟΡΦΕΥΣ»

4 ΜΑΪΟΥ 2014

Από συνέντευξη της Μάτσης Χατζηλαζάρου στην Ελευθεροτυπία το 1986, στον Στάθη Τσαγκαρουσιάνο,

«Ήθελα να γράψω για ένα ενθουσιασμό φυσικό και σαρκικό, ήθελα να σπάσω τα καθιερωμένα - αλλά ξέρετε αυτό είναι διαφορετικό για τον καθένα [...] Εκτός της θρησκείας (που δεν έχω ιδιαίτερη επαφή) εκτός της θρησκείας και του έρωτα, δεν βρίσκω τί άλλο θα μπορούσε να κάνει ένας άνθρωπος.

Όταν εγώ έγραφα το Μάης, Ιούνιος και Νοέμβρης, οι μεγαλύτεροί μου με θεωρούσαν τελείως ανήθικη. [...] Ήταν τα χρόνια του πολέμου. Το να ομολογείς τον έρωτά σου για έναν άνδρα, με τον δικό μου άγνωστο τρόπο, θεωρείτο πολύ ανήθικο...

Είχα μια κουβέντα με την Μαργκερίτ Γιουρσενάρ και της είπα: «Ίσως είμαστε πολύ εγωϊστές, και όχι τόσο γενναίοι, όταν έχουμε ένα παράπονο με κάποιον». Το αναμόχλευσα αυτό μέσα μου και σκέφτηκα ότι έδειξα τρομερή έλλειψη γενναιοδωρίας μ' ένα πρόσωπο. Η «Αντίστροφη Αφιέρωση» βγήκε σαν ένα ευχαριστήριο...

Ποτέ δεν επέτρεψα στον εαυτό μου να πει πως είμαι ποιήτρια. Το θεωρώ πολύ σημαντικό πράγμα. Στις ταυτότητες υπογράφω «οικιακά» ή «συγγραφέας».(.....)

Ένα μπορώ να σας πω: δεν γράφω για να με διαβάσουν. Ποιος θα ενδιαφερθεί άλλωστε για μένα σε 10-20 χρόνια;»

Σε περιβάλλω με μια μεγάλη αναμονή
Σε περιέχω όπως τ' αραχωβίτικο κιούπι το λάδι.
Σε ανασάνω όπως ο θερμαστής του καραβιού ρουφάει
μες στα πλεμόνια του το δειλινό το μπάτι.
Σ' αγρικώ με την ίδια διάθεση που ο Ερυθρόδερμος
Κολλάει το αυτί του χάμω, για ν' ακούσει
τον καλπασμό του αλόγου.

(από τη συλλογή *Μάης, Ιούνιος και Νοέμβρης*)

Ο Ανδρέας Εμπειρικός και η Μάτση Χατζηλαζάρου αλληλοφωτογραφίζονται στο γαμήλιο ταξίδι τους στο Ναύπλιο, το 1939.

Πρόλογος του Αλέξανδρου Ξύδη στη συλλογή *Έρωτας Μελαχρινός*

Από τα πρώτα ποιήματά της, πριν 40 χρόνια, η φλέβα της Μάτσης Χατζηλαζάρου έδειχνε αμεσότητα και εκφραστική δύναμη εντυπωσιακή. Δεν είχαν την παραμικρή επιτήδευση, μ' όλη τη χρήση που έκανε τρόπων του σουρρεαλισμού, όπως τους έφερε στην Ελλάδα, από τους πρώτους, ο κάποτε άντρας της Ανδρέας Εμπειρικός. Ήταν πηγαίες εκφράσεις παράφορου έρωτα μιας νέας γυναίκας στρωμένες με μια ριζιά στο χαρτί, και το συμβατικό νόημα του επιθέτου «νέα» ήταν εξήγηση αρκετή για την αμεσότητα του ύφους της, και συγχωρούσε την κάποια τόλμη της έκφρασής της.

Αλλά το ύφος και η τόλμη παραμένουν όταν η ποιήτρια έχει φτάσει σε ωριμότερη ηλικία. Η ευστοχία του λόγου, η δύναμη και η ευρηματικότητα των εικόνων διατηρούνται αμείωτες στα πιο πρόσφατα ποιήματά της. Αναφέρονται πάντα ευθέως στον έρωτα μιας γυναίκας για έναν άντρα, και είναι τόσο βιωμένος ο κάθε στίχος τους, που δεν μπορεί παρά ν' αποδίδουν εμπειρία έντονα προσωπική. Κι η εμπειρία αυτή μετουσιώνεται από την τέχνη της ποιήτριας σε βίωμα που το αναγνωρίζουμε ευθύς και ισχύει για όλους μας.

Σαν όλα τα γνήσια ερωτικά τραγούδια, υμνούν ένα αίσθημα πάντα νέο, ένα πάθος ποτέ φθαρμένο, γιατί δηλώνεται με λόγια νεόκοπα, με καινούριες στάσεις και χειρονομίες, σε άλλους καιρούς, κάτω από άλλους ουρανούς, από όλους τους ερωτευμένους - σπάνια όμως πετυχαίνει όσο εδώ την πλέρια έκφρασή του με το λυρικό λόγο.

σ' αγαπώ σε σκέφτονται σε γράφω δεν ξέρω για ν' ανασάνω χωρίς
εσένα η καρδιά μου δε με αφορά σ' αγαπώ αγαπώ αγαπώ σε κοιτάω
πάντα έρωτα πώς να σε βήσω εγώ που ακούω τη φωνή σου εδώ
στην Ελλάδα ξέρω τα μάτια σου και τα χέρια σου που λύσανε τα
λουλούδια γύρω από το λαιμό μου για εσένα τα είχα φορεμένα

(απόσπασμα από το ποίημα *Ο ΠΟΥΜΑΣ*,
της ενότητας «Εκεί-πέρα Εδώ» από τη συλλογή *Έρωτας Μελαχρινός*)

Τα λουλούδια των δέντρων είναι τα πουλιά.
Το σιγανό κελάηδισμα της θάλασσας είναι η πτώση
της βροχής στο τελευταίο τεμπέλικο κύμα του ακρογιαλιού.
Τη μυρουδιά του ήλιου τη χύνει το σφαγμένο πεπόνι.
Η ποίηση μας είναι η ζωή.

(από τη συλλογή *Μάης, Ιούνιος και Νοέμβρης*)

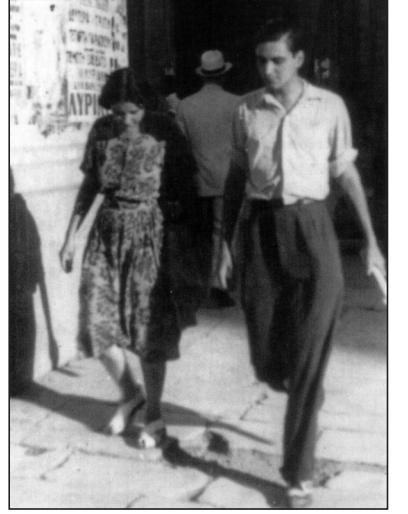

Η Μάτση σε έκθεση ζωγραφικής του Χαβιέρ Βιλατό

«χαμογελάς βαθιά στα σωθικά μου»

μα αλίμονο μου
αγαπάω τα μαλλιά σου
χωρίς να 'μαι η χωρίστρα σου
ούτε για μια μέρα
αγαπάω το χέρι σου
και δεν είμαι η μυρουδιά
του τσιγάρου και του νεφτιού
πάνω στα δάχτυλά σου
και ποτέ δε με κατάπιες
ζεστή γουλιά καφέ
μόλις χυμένη μες στο φλυτζάνι
θα 'τανε καλοκαίρι κοντά σε θάλασσα
η άκρη του φλυτζανιού δροσερή
ανάμεσα στα χείλια σου

ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ 92εκ.Χ73 εκ. (απόσπασμα)
από τη συλλογή «Το δίχως άλλο»

Η Μάτση με τον Ανδρέα Καμπά στην Αθήνα, 1943

Η Μάτση των ονείρων

«Αλλά περί ποιού έρωτος ομιλώ; «έρος δ' ετίναξέ μοι φρένας, ως άνεμος κατ' όρος εμπέτων», λέει η Σαπφώ. Περί μελαχρινού λοιπόν. Και μελαχρινός λέγεται ο Έρωτας αυτός που τον εγέννησε ο Ήλιος. Όμως πώς θα το καταλάβετε, αν δεν σας ομιλήσω πρώτα για ένα κορίτσι. Γιατί ο έρωτας, απαραίτητα έχει στη ζυγαριά - ή στο κρεβάτι αν προτιμάτε - ένα κορίτσι. Και το κορίτσι αυτό το λέγαν κείνο τον καιρό Μάτση των ονείρων.

Γεννήθηκε δεν ξέρω πού. Έζησε όπως κι εγώ στην κατοχή. Κι έφυγε από την Ελλάδα, λίγο μετά το τέλος του πολέμου. Χάθηκε μες στην κατεστραμμένη Ευρώπη (.....) Χάθηκε...που λέει ο λόγος. Γιατί τα αληθινά κορίτσια, δεν χάνονται ποτέ. Δεν τ' αρπάζει ο καιρός. Ξανάρχονται με τη μορφή βιβλίων, προσευχών και τραγουδιών.

Τότες, που λέτε, υπήρχε ένα κορίτσι, που ήξερε καλά και με περίσσια χάρη, ν' ανατινάξει τα μαλλιά της στο πλάι του άντρα (.....) και χόρευε και τραγουδούσε αυτούς τους στίχους χωρίς ποτέ να χάσει το ελληνικό της μέτρο:

Αύριο θα σμιξώ τα δυο σου σκέλη, μήπως γεννηθεί ένα μικρό
λυπημένο παιδάκι, θα το λένε Ιούς, Μανιούς,
ίσως και Aqua Marina.

Φέρτε μου να γεννήσω όλα τα μωρά της πλάσης, δώστε να
πεθάνω όλους τους θανάτους.

Γυναίκα αθάνατη και Μάτση των ονείρων. Σ' αναγνωρίζω ολόκληρη μες απ' αυτό το απελπισμένο κέφι σου που μ'εξοντώνει. Και τραγουδώντας τα οράματά σου, σ' ακολουθώ.»

Μάνος Χατζηδάκις

(απόσπασμα από το κείμενο του Μάνου Χατζηδάκι «Ο Μελαχρινός Έρωτας, το εκκρεμές και η Μάτση των ονείρων», που διάβασε στο Τρίτο Πρόγραμμα, στις 9 Δεκεμβρίου 1979)

... ερωτική και γήινη ...

Η Μάτση με τον Κορνήλιο Κασποριάδη στο Παρίσι, 1957

«Η Μάτση Χατζηλαζάρου, ερωτική και γήινη, δε λογάριασε ποτέ την υστεροφημία. Με τον ανήσυχο και πλάνητα βίο της, τον γεμάτο περιέργεια και δίψα για ζωή, δεν έδωσε τη δυνατότητα, καταρχήν τουλάχιστον, στη συστηματική γνωριμία με το έργο της. Η Μάτση Χατζηλαζάρου, με την εκρηκτική πρώτη εμφάνισή της στα ελληνικά γράμματα, έδωσε το στίγμα της μεγαλοσύνης της και «τιμωρήθηκε» από τους εχθρούς της ανανέωσης της ποίησης με την έμπρακτη διακήρυξη της απελευθέρωσης ποίησης και ζωής «τιμωρήθηκε» από τους πουριτανούς, άλλοτε και τώρα, με τη σιωπή.»

(περιοδικό *Αντί*, Αφιερωματικό τεύχος 351, 17/7/1987)

Αγαπητή Μάτση Χατζηλαζάρου, ποτέ Ανδρέου

Διαβάζοντας τώρα μαζί το *7Χ3* και *Το δίχως άλλο* βεβαιώθηκα πως παραμένετε η πολυτιμότερη ερωτική ποιήτρια που διαθέτει η γλώσσα μας. Σας ευχαριστώ και σας εύχομαι υγεία και χαρά.

Με συγκίνηση και φιλία
Γιώργος Σαββίδης

(επιστολή που έστειλε ο Γιώργος Σαββίδης στη Μάτση, στις 14 Μαΐου 1986, μετά την έκδοση της συλλογής «Το δίχως άλλο» και «Αντίστροφη αφιέρωση»)

Αντίστροφη αφιέρωση

θα 'θελα μα πόσο θα 'θελα να θα 'θελα αμέσως τώρα τώρα
θέλω να ξεμαλλιάσω λίγο τη σύνταξη για να σε τραγουδήσω όπως
έμαθα στο Παρίσι

εσένα σ' έχω Δεινόσαυρο από τους πιο εκπληκτικούς
εσένα σ' έχω βότσαλο φρούτο απαλό που τ' ορίμασε
η θάλασσα
σ' ερωτεύω
σε ζηλεύω
σε γιασεμί
σε καλπασμό αλόγου μες στο δάσος το φθινόπωρο
με φοράω νέγρικο προσωπίο για να μας θέλεις εσύ
με κεντριζεις μεταξένια άσπρο μου κουκούλι

(απόσπασμα)

